

Noord-Italië

1 Piemonte	97
2 Valle d'Aosta	185
3 Ligurië	201
4 Hoogtepunten van Milaan en het merengebied van Lombardije	265
5 Emilia-Romagna	277
6 Veneto	369
7 Trentino-Alto Adige/Zuid-Tirol	485
8 Friuli-Venezia Giulia	531

DE REGIO'S VAN DEZE GIDS:
ZIE DE KAART HIERNAAST

Lannoo

Inhoud

Niet te missen8

**Hoogtepunten
van Michelin**12

Reisplanner20

Met het gezin26

DE REIS VOORBEREIDEN

Naar Noord-Italië30

Voor het vertrek33

Noord-Italië van A tot Z ..39

Memo45

LucaLorenzelli/Getty Images Plus

MEER WETEN OVER NOORD-ITALIË

Noord-Italië vandaag52

Levenskunst56

Persoonlijkheden58

Gastronomie61

Natuur en landschap64

Geschiedenis69

Kunst en architectuur75

Cultuur88

Judith Engbers/Getty Images Plus

STEDEN EN BEZIENSWAARDIGHEDEN

1 Piemonte

Turijn	100
Vercelli	140
Langhe, Roero en Monferrato	150
Saluzzo	171
Cuneo en de prealpiene valleien	176

2 Valle d'Aosta

Aosta en de kastelen	186
Parco Nazionale del Gran Paradiso	193
De skigebieden	196

3 Ligurië

Genua	204
Riviera di Ponente	230
Promontorio di Portofino	243
Cinque Terre	254

4 Hoogtepunten van Milaan en het merengebied van Lombardije

Milaan en omgeving	266
Het merengebied van Lombardije	274

5 Emilia-Romagna

Bologna	278
Modena	299
Reggio Emilia	308
Parma	313
Piacenza	331
Ferrara en de Po-delta	339
Ravenna	349
Rimini	358

6 Veneto

Venetië	372
Riviera del Brenta	422
Padua	426
Vicenza	441
Verona	456
Treviso	474

7 Trentino-Alto Adige/ Zuid-Tirol

Trente	488
Bolzano/Bozen	499
Merano/Meran	506
De Dolomieten	515

8 Friuli-Venezia Giulia

Triëst	532
Aquileia, de lagune en de kust	545
Udine en de Tagliamento	550

Register

Kaarten en plattegronden

Woordenlijst

 **Raadpleeg voor iedere
plaats ons adresboekje**

Niet te missen

Parco Nazionale del Gran Paradiso

Dit nationale park was vroeger het jachtdomein van koning Victor Emanuel II. Nu vindt u hier een oase van rust en allerlei wilde dieren, van marmotten tot alpensteenbokken.

Zie blz. 193.

Pavlo Baliukh/Getty Images Plus

robilusso/Getty Images Plus

Turijn

De voormalige residentie van het koninklijk huis Savoye is een aristocratische stad, maar ook een stad van oude en nieuwe films, innovatieve gastronomie, hedendaagse kunst en heerlijk nostalgische cafés.

Zie blz. 100.

J. Wlodarczyk/age fotostock

Het Canal Grande in Venetië

De mooiste straat ter wereld is een kanaal, met aan weerszijden pastelkleurige palazzi die statig uit hun weerspiegeling oprijzen. De foto's zijn al prachtig, maar de werkelijkheid is magisch... **Zie blz. 372.**

De Porto Antico in Genua

De geniale architect Renzo Piano heeft deze oude haven in 1992 een ingrijpende facelift gegeven. U vindt er onder andere het grootste aquarium van Europa. **Zie blz. 204.**

Privizer/Getty Images Plus

4X5 Coll-Mauro Maglia/Super Stock/age fotostock

De Cappella degli Scrovegni in Padua

In de 14de eeuw leidden de fresco's van Giotto tot een revolutie in de Italiaanse en Europese schilderkunst, omdat deze meester voor het eerst diepgevoelde menselijke emoties in verf wist te vangen. **Zie blz. 431.**

Hoogtepunten van Michelin

Vernazza, een van de vijf dorpen van Cinque Terre
Jenifoto/Getty Images Plus

TOP 5 Onbekend Noord-Italië

1. Saluzzo (blz. 171)
2. De dorpen in de Val Nervia (blz. 232)
3. Cividale del Friuli (blz. 552)
4. Comacchio (blz. 346)
5. Castelvetro (blz. 304)

Comacchio, in de Po-delta
VividaPhotoPC/Getty Images Plus

♥ **Stap in de ansichtkaart** die Cinque Terre heet en geniet van de roze, gele, rode en zelfs turquoise huizen. Wandel door de wijngaarden op de terrassen hoog boven het eindeloze blauw van de Middellandse Zee. **Zie blz. 254.**

♥ **Bezwijk voor de olijke lach** van Cangrande della Scala in Verona. Het beeld van de grote condottiere op zijn paard dateert uit de 14de eeuw en drijft de spot met het klassieke ruitersstandbeeld. **Zie blz. 460.**

♥ **Slenter op uw gemak** door de Via Garibaldi in Genua en neem de tijd om de twaalf schitterende palazzi te bewonderen

die deze straat zijn glans geven. Zo woonde de Italiaanse adel in de 16de eeuw. **Zie blz. 212.**

♥ **Proef de mooiste wijnen** van de Langhe in de vinotheek onder de gewelven van Castello di Grinzane Cavour en ontdek het unieke heuvellandschap waar sterren als de barolo en de roero vandaan komen. **Zie blz. 154.**

♥ **Klim aan boord** van Il Burchiello en laat u over de Brenta varen, tussen Padua en Venetië, zoals de Venetiaanse patriciërs die hier vroeger een buitenhuis bezaten. Hun villa's staan op de Werelderfgoedlijst van Unesco. **Zie blz. 424.**

3 dagen

Turijn en de Langhe

Route: 320 km langs de geuren en smaken van Piemonte

M. Marca/Michelin

La Morra tussen de wijngaarden
LianeM/Getty Images Plus

De Piazza del Risorgimento in Alba
M. Brivio/age fotostock

Turijn

Dag 1

Kijk rond in Turijn (**blz. 100**) en ga lunchen in een historisch café (**blz. 135**). Ga 's middags naar het Reggia di Venaria (**blz. 122**) of het Palazzina di Caccia di Stupinigi (**blz. 124**). Overnacht in Cuneo (**blz. 176**).

Cuneo en de Langhe

Dag 2

Bezoek het Santuario di Vicoforte (**blz. 179**) en Mondovi (**blz. 178**), gebruik de lunch in Bra (**blz. 158**). Maak daarna een wijnexcursie naar de Barolo en La Morra (**blz. 156**). Overnacht in Alba (**blz. 151**).

Alba en Asti

Dag 3

Reserveer de ochtend voor Alba. Bezoek 's middags de dorpen Barbaresco en Neive (**blz. 153**). Rijd via Asti (**blz. 159**) terug naar Turijn.

Tip: proef in het truffelseizoen de unieke witte truffels van Alba.

4 dagen

De Valle d'Aosta

Route: 170 km langs de natuur en cultuur van het Aostadal

Flavio Vallerani/Getty Images Plus

Courmayeur - Aosta Dag 1

Start vlak bij de Franse grens, in het chique skioord Courmayeur, en maak een tochtje met de Skyway naar de Pointe Helbronner (**blz. 196**). Bezoek 's middags het kasteel van Sarre of van Saint-Pierre (**blz. 190**). Overnacht in Aosta (**blz. 186**).

Rijd door de Val di Gressoney naar het leuke dorp Gressoney-Saint-Jean (**blz. 190**), waar u kunt overnachten.

Tip: volg deze route bij voorkeur in het middenseizoen (juni of september/oktober).

Aosta Dag 2

Ontdek in Aosta het rijke Romeinse erfgoed en bezoek de prachtige basiliek Sant'Orso (**blz. 186**). Rijd 's middags naar Cogné en maak een wandeling door het dal (**blz. 193**). Overnacht in Cogné.

Parco Nazionale del Gran Paradiso Dag 3

Trek een hele dag uit voor dit fantastische nationale park (**blz. 193**). Overnacht in Cogné.

De kastelen Dag 4

Volg de A5 naar de mooiste kastelen van deze regio: Castello di Fénis (**blz. 188**) en Forte di Bard (**blz. 189**).

Wandelen in de Val Ferret
antonioscarpi/Getty Images Plus

De Tofana di Mezzo

► **Zonsondergang in de wolken. Tofana di Mezzo.** Wat is er mooier dan op 3243 m hoogte over de Dolomieten uit te kijken en de wolken langzaam te zien verkleuren? Voor wie toch meer van actie houdt: dit is ook het startpunt van de via ferrata en wandel- en mountainbikeroutes. **Zie blz. 523.**

😊 *Kijk op internet voor de exacte tijden van de zonsopkomst en zons-
ondergang.*

► **Het marionettenkasteel. Parma.** Een magisch universum vol handpoppen en marionetten (eind 18de-midden 20ste eeuw), waaronder veel beroemde personages uit het Italiaanse theater, denk aan Harlekijn en Gioppino. U ziet ze ook in actie, want er worden video's vertoond en voorstellingen gegeven. **Zie blz. 315.**

Het Forte di Bard
S. Torrione/Sime/Photononstop

Let op dit symbool: het staat in deze gids bij bezienswaardigheden en activiteiten waar ook uw kinderen plezier aan hebben.

► **Het doolhof van Villa Pisani. Strà.** Deze villa vlak bij Padua bezit twee grote troeven: de prachtige fresco's van Tiepolo, maar vooral het schitterende park in een bocht van het Brentakanaal. De tuinen zijn perfect aangelegd: verrassende doorkijkjes, waterpartijen, een *coffee house* (18de eeuw), een kunstmatige heuvel en natuurlijk het beroemde labyrint, waar zelfs de veldheer Napoleon ooit in verdwaalde. Het doolhof bestaat uit negen verschillende concentrische patronen met paden die verwarrend veel op elkaar lijken en vaak doodlopen. In het midden staat een torentje, vanwaar u over deze puzzel uitkijkt. Gelukkig kan de familie daarna bijkomen met een *gelato* in het museumcafé. **Zie blz. 423.**

😊 *Reserveer een tijdslot 's morgens vroeg.*

► **Virtueel bergbeklimmen. Forte di Bard.** In de zalen van de 'Alpi dei Ragazzi' (Alpen van de kinderen) pakken de alpinisten in de dop hun rugzak in (uitrusting, proviand, kleding), steken een gletsjer over, overnachten in een hut, bedwingen een bergkam en staan uiteindelijk op de top van de Mont Blanc! **Zie blz. 189.**

► **Storm op zee... in 4D.** Genua.

Het gaat er heftig aan toe tijdens uw vaartocht om Kaap Hoorn. Een 4D-vaartocht, wel te verstaan. De elementen zijn ontketend en u (of een van uw kinderen) staat aan het roer! En de 'stormzaal' in het Galata Museo del Mare is nog maar een van de vele verrassingen in dit museum. Alles draait hier om de zee, boven en onder water, en vaartuigen – van galeien tot duikboten en oceaanstomers.

Zie blz. 206.

► **Maskers maken.** Venetië.

Ca' Macana is een van de oudste maskerateliers van Venetië. Er worden ook workshops gegeven. Leuk voor jong en oud! Zie blz. 418.

► **De wereldtuinen van Giardini Hanbury.** Mortola.

Volg het steile pad naar de zee in de diepte en de picknickplaats met uitzicht. Onderweg komt u langs landschappen uit de hele wereld: een Australisch bos, een Japanse, Mexicaanse en botanische tuin, met onder meer palmen, agaven en tropische vruchten, en een geurtuin.

Zie blz. 231.

😊 Vermijd zo mogelijk het weekend.

► **FICO, Eataly World.**

Bologna. Bij Eataly draait alles om de Italiaanse keuken en typisch Italiaanse producten – en dat geldt ook voor dit bijzondere themapark. Kinderen betreden het universum van smaken en geuren spelenderwijs: draaimolens, kalfjes, koeien en varkens voor de kleintjes, kookworkshops en interactieve infozuilen voor de wat oudere kinderen. Proeverijen voor iedereen. Plus natuurlijk diverse restaurants en verkooppunten... Zie blz. 297.

► **Met Moloch naar de film.** Turijn. Als in een film van Tim Burton hebt u het gevoel met de panoramische lift naar 85 m hoogte onder de koepel van de Mole Antonelliana te vliegen. Daar kijkt u uit over de collectie van dit magische

museum rondom de geschiedenis van de cinema. U kunt ook heerlijk lui in een chaise longue naar een korte film kijken, onder toezicht van de verschrikkelijke Moloch uit *Cabiria* (1914), een van de eerste grote spektakelfilms. Zie blz. 116.

► **Op de fiets langs de Po.** Valli di Comacchio.

De Po-delta is een perfect fietsgebied: vlak, afwisselend en erg mooi. U rijdt langs de rivier en de lagune, tussen duinen, rietlanden en moerassen. Met op de achtergrond flamingo's die in het ondiepe water hun maaltijd bij elkaar vissen.

Zie blz. 345.

Het filmmuseum in Turijn
L. De Simone/AGF Foto/Photononstop

Agriturismo

Het type accommodatie dat *agriturismo* wordt genoemd, is te vergelijken met de Franse landelijke *gîtes*. In de meeste gevallen bevat de formule een overnachting en de mogelijkheid om de producten en specialiteiten van de boerderij te proeven.

Wegens het stijgende succes van het plattelandstoerisme kunt u uw verblijf het best lang van tevoren te bespreken.

In het hoogseizoen wordt soms uitgegaan van een verblijf per week of een arrangement met halfpension of volpension voor een bepaalde minimumduur.

In de *agriturismi* zijn meestal alleen tweepersoonskamers beschikbaar. Reist u alleen? Doe dan navraag en probeer zo nodig over de prijs te onderhandelen.

Turismo Verde – ☎ 06 32 40 111 - www.turismoverde.it.

Fondazione Campagnamica – ☎ 06 48 99 31 - www.campagnamica.it.

Associazione Agritunist – www.agriturist.it.

Agriturismo
nl.agriturismo.net.

Natuurhuisje
www.natuurhuisje.nl/agriturismo-italie.

Bed and Breakfast

In een B&B (ook *affittacamere* genoemd) overnacht u meestal bij een particulier die verschillende kamers (gewoonlijk een tot drie) ter beschikking stelt.

Vraag van tevoren of u kunt betalen met een bankpas of creditcard.

Bed & Breakfast Italia – www.bbitalia.it. Meer dan 5000 adressen. Online reserveren. Andere site: www.bed-and-breakfast.it.

Campings

Federazione Italiana Campeggiatori – ☎ 055 88 23 91 - www.federcampeggio.it.

De federatie verkoopt een campinggids van Italië; neem contact op met de lokale adressen op de website.

Zie ook www.camping.it en www.villaggi.com.

Jeugdherbergen en religieuze instellingen

De *ostelli della gioventù* zijn niet alleen voor leden en ze hanteren geen leeftijdsgrens. Behalve de officiële herbergen zijn er talrijke accommodaties met slaapzalen of kamers met meer bedden.

Associazione Italiana Alberghi per la Gioventù - AIG – ☎ 06 48 71 152.

Officiële jeugdherbergen. Italiaans. **Ostelli on Line** – www.ostellionline.net. Italiaanse hostels. Online reserveren. Website in het Engels en Italiaans.

Er zijn ook **religieuze instellingen** die de mogelijkheid bieden om voordelig te overnachten in grote steden. De slaapzalen zijn meestal zeer eenvoudig maar verzorgd. Het enige nadeel is dat de deuren vaak al om 22.30 u sluiten.

Neem voor meer informatie contact op met de plaatselijke toeristenbureau.

Prijscategorieën

	Overnachten	Uit eten
Goedkoop	tot € 100	tot € 25
Doorsneeprijzen	van € 100 tot 150	van € 25 tot 50
Wat meer luxe	van € 150 tot 200	van € 50 tot 75
Pure verwennerij	meer dan € 200	meer dan € 75

Een trattoria in Milaan: het terras is de stoep voor de deur.

Anouchka/iStock

Andere mogelijkheden

Hieronder noemen wij enkele organisaties die accommodatie aanbieden in landhuizen, boerderijen, villa's, herenhuizen en appartementen.

Emma Villas – ☎ 0800 02 23 012

(Nederland) – ☎ 0800 77 798

(België) – www.emmavillas.com.

Villa Expert – ☎ 0031 85 877 24 12 – www.villaexpert.nl.

Interhome – www.interhome.com.

Airbnb – www.airbnb.nl en www.airbnb.be.

Novasol – ☎ 0031 13 744 020 24 – www.novasol.be.

Uit eten

U vindt een selectie restaurants, van eenvoudig tot gastronomisch, en ook adressen voor een 'tussendoortje', in het 'Adresboekje' aan het eind van elke plaatsbeschrijving. De prijscategorieën (tabel hiernaast) zijn gebaseerd op een voorgerecht, hoofdgerecht en nagerecht, zonder drank. Om deze adressen gemakkelijk op onze stadsplattegronden terug te vinden, hebben we ze voorzien van een genummerde stip 1.

Afrekenen

Brood en bestek (*pane e coperto*) worden meestal apart in rekening

gebracht (€ 2/6 afh. van het restaurant). De bediening daarentegen is meestal in de prijs inbegrepen. Als dat niet het geval is, wordt na de vermelde prijs het percentage vermeld dat erbij komt (ca. 10 procent).

Een **fooi** (*mancia*) is niet verplicht, maar het is gebruikelijk dat tevreden klanten een paar euro extra betalen.

Over het algemeen betaal je in cafés en snackbars je bestelling eerst aan de kassa en kun je vervolgens met je kaartje (*scontrino*) aan de bar bestellen bij de ober. Houd er rekening mee dat creditcards niet altijd worden geaccepteerd in kleinere restaurants en kleine familiebedrijven zoals trattoria's.

Terminologie en tijden

Het ontbijt heet in het Italiaans *prima colazione*, de middagmaaltijd *pranzo* en de avondmaaltijd *cena*. Na de *antipasti* (voorafjes/appetizers), bestaat een typische Italiaanse maaltijd uit een *primo piatto* (pasta of risotto) en/of een *secondo piatto* (vlees of vis) zonder iets erbij. Elk bijgerecht (*contorno*), zoals aardappels of groente, wordt apart besteld. De maaltijd wordt afgerond met een dessert (*dolce*). In Noord-Italië gaan de restau-

Pisanello (1395-1455)

Deze Veronese kunstenaar was medailleur, ontwerper en schilder. Tijdens de overgang van de middeleeuwen naar de renaissance bouwde hij zijn reputatie op met romaneske voorstellingen van de middeleeuwse wereld in de stijl van de internationale gotiek. Deze hofschilder (van wie een groot aantal werken in Verona te zien is) portretteerde heersers en pausen en was een opmerkelijk colorist, maar schiep ook genoeg in de observatie van de natuur, die hij geraffineerd verbeeldde.

(12e eeuw), die de kathedraal van **Modena** versierde, had een grote beheersing van de volumes. Een inscriptie op de gevel van het gebouw herinnert aan zijn verdiensten.

Antelami, die tussen 1180 en 1218 werkte, maakte het hoogrelief van de Kruisafneming in de kathedraal en de versieringen in de doopkapel in **Parma**.

De **beeldhouwkunst** was nauw verbonden met de bouwkunst. Er bestond een duidelijke voorkeur voor bas-reliëfs. Deze werden soms samengevoegd tot cycli met een opvoedend, symbolisch of wereldlijk karakter. Er ontwikkelde zich een nieuwe, expressieve stijl, waarin uiteenlopende stromingen werden gecombineerd.

Een belangrijke rol in de ontwikkeling van de nieuwe stijl speelden de bouwers uit Noord-Italië. De zogeheten **maestri comacini** (zo genoemd omdat ze afkomstig waren uit Como, of, volgens een andere hypothese, omdat ze hun eigen gereedschap hadden: *con machine*). Deze uitzonderlijke ambachtslieden, gespecialiseerd in steenhouwen, leverden vanaf de 7de eeuw een belangrijke bijdrage aan de verspreiding van de Lombardisch-romaanse kunst over Europa. Vanaf de 12de eeuw voegden zich bij hen de *maestri campionesi*, uit Campione, in de streek rond Lugano en de Lombardische meren (zie kader hieronder).

De ontwikkeling van de **schilderkunst** en van het **mozaïek** speelde zich af in de grote kathedralen, waar

de enorme gemetselde oppervlakken uitbundig werden versierd. Het huidige sobere interieur van de meeste kerken is het gevolg van latere restauraties. Fantasierijke en levendige versieringen werden afgewisseld met reeksen overweldigende fresco's, die veelal fungeerden als 'Bijbel der armen' en waarin de Byzantijnse tradities werden verrijkt met ongeremde experimenten.

De gotische periode

Italië heeft de gotiek nooit omarmd voor het bouwen van religieuze bouwwerken. Er zijn geen kruisbogen, geen spitsen, geen duizelingwekkende verticaliteit in Italiaanse kerken. De enige uitzondering daarop is de **Duomo van Milaan**, een opmerkelijk en uniek voorbeeld van de flamboyante gotiek (1386).

De origineelste voorbeelden van gotische architectuur zijn te vinden in de civiele architectuur, de paleizen en openbare loggia's in de steden. In Venetië, waar de late gotiek werd gekenmerkt door loggia's en rijkbewerkte vensters in de gevels, handhaafde deze stijl zich tot in de 15de eeuw.

De **beeldhouwkunst** kreeg een beslissende impuls dankzij de kunstenaarsfamilie **Pisano** uit Pisa in Toscane: **Nicola** (1215-1280), de vader, en zijn zoon **Giovanni** (1248-1314) uitten zich op een zeer expressionistische wijze. De laatste is verantwoordelijk voor de **Madonna con il Bambino** in de Cappella degli Scrovegni in **Padua**.

Het altaarstuk in de San Zeno in Verona, geschilderd door Mantegna
Ph. Orain/Michelin

Op het gebied van de **schilderkunst** werkten de Primitieven, zoals de Italiaanse schilders van de middeleeuwen worden genoemd, in lijn met de Byzantijnse traditie. Ze hadden de neiging om de menselijke gedaante te idealiseren. Maar toen kwam **Giotto** (1266-1337) en hij veranderde alles. Zijn werk, gekenmerkt door een grote uitdruktingskracht van de personages en verrijkt met bewegingen, scherptediepte en een nieuwe manier van taferelen uitbeelden, betekende een ware revolutie in de schilderkunst. In **Padua**, waar hij in 1303 de muren van de Capella degli Scrovegni beschilderde, schreef hij met zijn penseel een nieuw fenomeen: hij toonde menselijke emoties. Inmiddels was aan de Europese hoven de **internationale gotiek** ontstaan, die vooral navolging vond onder kunstenaars uit Midden- en Noord-Italië. Een van de belangrijkste vertegenwoordigers van deze verfijnde, luisterrijke en deels decadente periode, die duurde tot in de 15de eeuw, was **Pisanello** (zie *kader linkerbladzijde*).

Het Quattrocento (15de eeuw)

De vroege Italiaanse **renaissance** is in Florence, de stad van de familie de' Medici, tot bloei gekomen. Er bestond in dit tijdperk een intense belangstelling voor de klassieke oudheid en er was sprake van een nieuw wereldbeeld, waarin de mens centraal stond. Het aantal kunstenaars, geleerden en dichters in deze periode was groot.

Architectuur

De vroege Renaissance werd gekenmerkt door de ontdekking van het perspectief. Verantwoordelijk daarvoor was de Florentijn **Filippo Brunelleschi** (1377-1446). In het noorden gebruikte de Genuees **Leon Battista Alberti** (1404-1472), architect, schilder, filosoof, wiskundige en kunsttheoreticus, opgeleid in Padua en Bologna, zijn kennis van de oudheid om een nieuwe expressieve stijl te ontwikkelen (de kerk Tempio Malatestiano in Rimini, bijvoorbeeld, of de Sant'Andrea in Mantua). Zijn boek over architectuur,

2

Valle d'Aosta

MICHELINKAART 561

Aosta en de kastelen★	186
Parco Nazionale del Gran Paradiso★★	193
De skigebieden	196

Aosta en de kastelen ★

Waar u ook bent in Aosta, altijd ziet u bergtoppen, sommige meer dan 4000 m hoog. De hoofdstad van de kleine autonome regio Valle d'Aosta ligt in de uiterste noordwesthoek van Italië, vlak bij de grens met Frankrijk en Zwitserland, en voert het bestuur over de veertien valleien aan de voet van de Mont Blanc, de Matterhorn, de Monte Rosa, Courmayeur en de Grote Sint-Bernhard. Die strategische ligging was de Romeinen ook niet ontgaan. Zij bouwden er verdedigingswerken, een forum en een theater: Aosta werd het 'Rome van de Alpen'. In de dorpen in deze grensstreek staan veel torens, kastelen en forten.

📍 Ligging

33.409 inwoners

REGIOKAART (BLZ. 184)

Door Aosta stromen twee rivieren: de Buthier, die op de grens met Zwitserland begint, en de Dora Baltea, die in Frankrijk ontspringt, door de Valle d'Aosta loopt en uitmondt in de Po. De stad ligt dus op het kruispunt van twee dalen. De snelweg A5 volgt de Valle d'Aosta.

🕒 Planning

Reken op 2 dagen.

😊 Aanraders

De kloostergang van de Sant'Orso, de fresco's in de kathedraal, het museum in Saint-Martin-de-Corléans, het Forte di Bard, de kastelen van Sarre, Fénis en Issogne.

👨‍👩‍👧 Met het gezin

De virtuele beklimming van de Mont Blanc in het Forte di Bard.

📍 Praktisch blz. 191

📍 Adresboekje blz. 191

Wandelen

Aosta was ooit een belangrijke Romeinse stad, waarvan nog veel restanten te zien zijn. Het centrum is een gezellig voetgangersgebied rond de Piazza Chanoux.

★ Romeinse monumenten

😊 *Combiticket Museo Archeologico Regionale, Teatro Romano, Criptoportico Forense en Chiesa di San Lorenzo € 10 (18-25 jaar gratis).*

De Romeinse overblijfselen dateren voornamelijk uit de 1ste eeuw n.C., zoals de **Boog van Augustus**, die vroeger met marmer bekleed was, de **Porta Pretoria** en het **theater** (*Via Porta Pretoria - april-sept. 9.00-19.00 u; okt.-maart 10.00-13.00, 14.00-17.00 u*). Bekijk ook de **criptoportico**, het gangenstelsel onder het forum (*Piazza Giovanni XXIII*), en de Romeinse **brug** over de oude bedding van de Buthier.

★★ Sant'Orso

9.00-18.00 u - gratis toegang - fresco's, kloostergang, priorij: ☎ 0165 23 66 27 (toeristenbureau).

Deze parochiekerk werd gebouwd op de plaats van een vroegchristelijke basiliek. De mooi gebeeldhouwde houten **koorbanken** dateren uit de 15de eeuw. Het zwart-witte mozaïek voor het altaar (12de eeuw) bestaat uit een afbeelding

van Samson die de leeuw doodt en daaromheen een raadselachtige zin die twee kanten op gelezen kan worden. De **crypte** (11de eeuw) ligt onder het altaar; gelovigen gingen daar op de naamdag van de H. Ursus van Aosta (1 feb.) naartoe om van hun rugklachten af te komen. Een van de hoogtepunten van de kerk werd in 1945 bij toeval ontdekt: de zolder is gedecoreerd met **fresco's**★ uit de 11de eeuw.

★ **Kloostergang** – Via een zijdeur komt u in een mooie romaanse kloostergang. De **versierde kapitelen**★★ (12de eeuw) worden beschermd door een zwarte vernislaag en zijn kenmerkend voor de romaanse kunst in de Valle d'Aosta.

Priorij – De fraaie renaissancestijl komt onder meer tot uiting in de gedecoreerde **ramen**★ en de muurverbanden van bewerkt terracotta. In de kapel ziet u een serie fresco's uit de 15de eeuw, met taferelen uit het leven van Sint-Joris, de beschermheilige van prior Georges de Challant.

Santa Maria Assunta

7.00-12.00, 15.00-19.00 u - museum met kerkschat € 4; combiticket € 6 - bezichtiging van de fresco's: ☎ 0165 23 66 27 (toeristenbureau).

Achter een neoklassieke gevel (1848) gaat een kathedraal uit de 11de eeuw schuil, die talloze keren verbouwd is. De vestibule dateert uit de renaissance en is gedecoreerd met polychrome terracottabeelden. Net als de Sant'Orso heeft deze kerk koorbanken uit de 15de eeuw, vloermozaïeken uit de 12de eeuw en **fresco's**★ uit de 11de eeuw. Deze fresco's werden waarschijnlijk in precies dezelfde periode gemaakt, door dezelfde kunstenaars, maar zijn beter bewaard gebleven dan die in de Sant'Orso. In het linkerschip ziet u scènes uit het leven van de H. Eustachius; rechts vier van de tien Plagen van Egypte, waaronder een spectaculaire weergave van de sprinkhanenplaag. Het museum heeft een mooie collectie regionale religieuze kunst uit de 13de-18de eeuw.

Museo Archeologico Regionale

Piazza Roncas, 12 - ☎ 0165 27 59 02 - april-sept.: 9.00-19.00 u; okt.-maart: 10.00-13.00, 14.00-17.00 u - € 10 combiticket.

In dit moderne museum komen de stille getuigen van de prehistorie en de Romeinse tijd goed tot hun recht: bewerkte armbanden en fibulae (waaronder een prachtig **bronzen paard** uit de ijzertijd: 7de eeuw v.C.), dodenmaskers, objecten, wapens, gebruiksvoorwerpen. Let op de zilveren **buste van Jupiter** en vooral het schitterende **bronzen borstharnas** (1ste eeuw) met daarop een oorlogsscène tussen Romeinen en 'barbaren'.

★ Area Megalitica di Saint-Martin-de-Corléans

Corso St-Martin-de-Corléans, 258 - ☎ 0165 55 24 20 - dag. beh. ma 9.00-19.00 u (okt.-maart 10.00-18.00 u) - € 7.

Een unieke museografie: rondom de vindplaats zelf is een gebouw opgetrokken, waar de chronologische ontwikkeling vanaf het 5de millennium v.C. tot aan de ijzertijd op didactische wijze uit de doeken wordt gedaan. Een interessant bezoek!

Een kruispunt van culturen

In de Romeinse tijd reisden de consuls vanuit Rome via Aosta naar Gallië, in de middeleeuwen was de stad een bloeiend religieus centrum en van 1032 tot 1861 hoorde de regio bij het hertogdom Savoye en werd er Frans gesproken. Ondanks pogingen van het fascistische regime om de bewoners Italiaans te laten spreken, is het Frans hier nooit verdwenen en sinds 1948 is de streek officieel tweetalig. Tegenwoordig is Aosta een belangrijke universiteitsstad. Het dankt zijn welvaart voornamelijk aan de omliggende waterkrachtcentrales en natuurlijk het toerisme, 's zomers en 's winters.

Culinaire specialiteiten

De absolute sterren van de Valle d'Aosta zijn **fontina**, de kaas waarmee *fonduta* (fondue) wordt gemaakt, en **jambon de Bosses**, ambachtelijke rauwe ham die in kleine hoeveelheden in een dorpje aan de Zwitserse grens wordt geproduceerd en op roggebrood wordt gegeten, met een drupje honing. Maar de regio heeft meer specialiteiten: **lard d'Arnad** (vet spek), **mocetta** (gedroogd vlees van rund, gems, hert of wild zwijn) en **boudin** (bloedworst), vaak bereid met rode biet. Van de wijnen raden we u de **fumin** aan, rode wijn van een oud druivenras dat recentelijk is herontdekt, de **petite arvine**, een witte wijn die met druiven van de 'late oogst' wordt gemaakt, en verder de **chambave**, de **chambave moscato** en de **donnas**, een fluwelige rode wijn die aan barolo doet denken. Proef ook de *caffè alla Valdostana*, die wordt bereid met grappa, kruiden en citroen- en sinaasappelschil en uit een **grolla** wordt gedronken, een traditionele houten kom met meerdere tuiten.

Valle dei Cento Castelli: het deel ten oosten van Aosta

REGIOKAART (BLZ. 184)

📍 Route van 60 km over de SS26, in rood aangegeven op de kaart.

★ Castello di Fénis

Località Chez Sapin - ☎ 0165 76 42 63 - rondleiding april-sept.: 9.00-19.00 u; rest v.h. jaar: dag. beh. ma 10.00-13.00, 14.00-17.00 u - € 7.

Dit juweeltje van de almachtige graven van Challant (13de-14de eeuw) is een typisch middeleeuws kasteel met torens, schietgaten en zwaluwstaartkantelen. De binnenplaats en de kapel zijn versierd met fresco's van belangrijke heiligen en filosofen. Deze zijn gemaakt door Giacomo Jaquerio (1375-1453), een vermaard kunstenaar met een fijnzinnige, kleurige stijl, die aan het eind van de middeleeuwen uit heel Europa opdrachten kreeg.

Castello di Gamba

Località Crêt-de-Breuil - Châtillon - ☎ 0166 56 32 52 - www.castellogamba.vda.it - april-sept.: 9.00-19.00 u; okt.-maart: dag. beh. ma 10.00-13.00, 14.00-17.00 u - € 5.

Dit kasteel werd in 1903 in opdracht van baron Gamba gebouwd en beschikt over al het moderne comfort van die tijd. Het is een bezoek waard vanwege de collectie hedendaagse kunst en het adembenemende uitzicht over het dal. Aangenaam park.

Castello di Verrès

Località Château - Verrès - ☎ 0125 92 90 67 - april-sept.: 9.00-19.00 u; rest v.h. jaar: dag. beh. ma 10.00-13.00, 14.00-17.00 u - € 3.

Dit verdedigingswerk werd in 1390 door Yblet van Challant gebouwd om het tegenoverliggende Issogne te beschermen en in 1536 door René van Challant versterkt. Het massieve maar perfect geproportioneerde blok steen is een van de opmerkelijkste gebouwen in de regio.

★ Castello d'Issogne

Piazza Castello - ☎ 0125 92 93 73 - rondleiding april-sept.: 9.00-19.00 u; rest v.h. jaar: dag. beh. ma 10.00-13.00, 14.00-17.00 u - € 5 - € 8 met de expositie over Vittorio Avondo.

Het schitterende, middeleeuwse kasteel van Fénis

LUke1138/Getty Images Plus

In 1400 nam Yblet van Challant dit kasteel als residentie in gebruik, maar Georges van Challant, de prior van Sant'Orso, gaf het zijn allure. Let op de fontein met de granaatappelboom – het symbool van de familie – en de arcade met grappige scènes uit het boerenleven (16de eeuw).

2

★ Forte di Bard

☎ 0125 83 38 11 - www.fortedibard.it - dag. beh. ma 10.00-18.00 u (19.00 u za, zo) - Museo delle Alpi € 8 (tot 25 jaar gratis) - Museo delle Fortificazioni e delle Frontiere € 9 - gevangenis € 4.

👤 **Le Alpi dei Ragazzi** (€ 6). In deze afdeling van het museum kunnen kinderen virtueel de Mont Blanc beklimmen.

'Dat ellendige Fort Bard!' Napoleon had er slechte herinneringen aan. Nadat hij zonder problemen de Grote Sint-Bernhardpas was overgestoken, op weg naar Piemonte, waar hij het tegen het Oostenrijkse leger zou opnemen, werd hij op 14 mei 1800 bij het Forte di Bard tegengehouden. De formidabele steenmassa verdedigde de ingang van het dal van de Dora Baltea. Hij deed er twee weken over om het fort te verwoesten, maar nog geen dertig jaar later was Bard volledig identiek herbouwd. Het is verdeeld over vijf niveaus, die u met liften langs de helling kunt bereiken. De verschillende gebouwen hebben tegenwoordig een culturele bestemming.

In het **Museo delle Alpi** leert u meer over de regio. Alle aspecten van het leven in de bergen passeren de revue: geschiedenis, geologie, natuur, cultuur, sport, onderwijs, tradities, religie, enz.

Het **Museo delle Fortificazioni e delle Frontiere** presenteert de ontwikkeling van de verdedigingssystemen in de Alpen, vanaf de Romeinse tijd tot de 19de eeuw. Tegen het decor van de **gevangenis** wordt de geschiedenis en architectuur van het fort zelf uit de doeken gedaan.

Ganiet weg voordat u de indrukwekkende **Christus aan het kruis** van Mario Stuffer (1934-1998) hebt gezien, in de voormalige kapel (niveau 5).

Rijd vanuit **Pont Saint Martin**, vernoemd naar de Romeinse brug, door de Val di Gressoney naar Gressoney-Saint-Jean (27 km).

★ **Gressoney-Saint-Jean**

Dit dorpje (1385 m) is een bezoek waard. U bent hier in het land van de **Walsers**, waar de tradities, de klederdracht en het dialect van de oorspronkelijk Duitse bevolking, die hier in de 13de eeuw naartoe trok, nog in ere worden gehouden. Gressoney-St-Jean is een mooi kerkdorp met gezellige straatjes en mooie chalets met houten balkons. **Castel Savoia** (1898) is een romantisch kasteel dat losjes op de middeleeuwen is geïnspireerd. Het was in bezit van de Italiaanse koningin Margherita di Savoia, die er de laatste 25 jaar van haar leven doorbracht. Het interieur is een heterogene combinatie van neogotische en jugendstilelementen. Vanuit het boudoir van de koningin hebt u een mooi uitzicht op de Monte Rosa. ☎ 0125 35 53 96 - april-sept.: 9.00-19.00 u; okt.-maart: dag. beh. ma 10.00-13.00, 14.00-17.00 u - € 5 (tot 25 jaar gratis).

Valle dei Cento Castelli: het deel ten westen van Aosta

REGIOKAART (BLZ. 184)

📍 Route van 18 km over de SS26, in groen aangegeven op de kaart.

★ **Castello di Sarre**

Località Lalex - ☎ 0165 25 75 39 - rondleiding - april-sept.: 9.00-19.00 u; okt.-maart: dag. beh. ma 10.00-13.00, 14.00-17.00 u - € 5 (tot 25 jaar gratis).

Dit kasteel diende als jachtslot van de eerste koning van Italië, Victor Emanuel II (1861-1878). Hij hield drijfjachten in de dalen bij Valsavarenche en Cogné. De bijzondere decoratie van de galerij en de grote salon getuigt van zijn passie: er hangen bijna 1500 steenbokhorens. In de 20ste eeuw was Sarre de favoriete verblijfplaats van de laatste Italiaanse koningin, Marie José van België, de vrouw van Umberto II. Zij trok graag de bergen in; herinneringen aan die uitstapjes zijn in het kasteel te zien.

Castello di Saint-Pierre

In dit romantische kasteel uit de 11de eeuw, hoog boven het dorp, is een klein natuurwetenschappelijk museum ingericht.

Castello Sarriod de la Tour

Rue du Petit-St-Bernard - ☎ 0165 90 46 89 - rondleiding april-sept.: 9.00-19.00 u; rest v.h. jaar: dag. beh. ma 10.00-13.00, 14.00-17.00 u - € 3 (tot 25 jaar gratis).

Dit kleine kasteel uit de 10de-12de eeuw was 800 jaar lang in bezit van de familie Sarriod, tot 1923. Het interessantst zijn de **fresco's** in de kapel (1250) en de sculpturen langs het plafond van de **Sala delle Teste**: 171 vreemde, groteske kopjes, die rond 1432 werden gemaakt, waarschijnlijk om het kwaad op afstand te houden. Dat zien we vaker in de middeleeuwen, maar zulke grote aantallen als hier zijn zeldzaam.

Villeneuve

📍 30 min., gemakkelijk.

De *rampa*, een pad dat in de rotsen boven Villeneuve is uitgehakt, voert naar de Santa Maria (12de eeuw) en de ruïne van **Châtel-Argent** (13de eeuw). Het is een behoorlijke klim, maar u zult er geen spijt van hebben: de ruïne en het uitzicht zijn prachtig.

Aymavilles

Het **Castello di Aymavilles** (14de eeuw), met ronde torens en sierlijke kantelen, is

lang in bezit van de familie Challant geweest. Er is een deel van de archeologische collectie van de Académie Saint-Anselme in ondergebracht.

★ Pont d'Aël

5 km ten zuiden van Aymavilles.

Van de constructies die uit de Romeinse tijd bewaard zijn gebleven, is dit een van de opmerkelijkste. De 'dubbele' brug (3de eeuw), die nog volledig intact is, is deels aquaduct (eroverheen loopt een waterdicht gemaakte goot), deels brug (binnenin is een lange gang aangelegd, waardoor mensen en dieren de rivier kunnen oversteken). Een wonder van bijna 2000 jaar oude civiele techniek.

i Praktisch

Inlichtingen

Toeristenbureau - Piazza Porta Pretoria, 3 - ☎ 0165 23 66 27 - www.lovevda.it.

Parkeren

ZTL geldt 24/24 - www.accessibilicentristorici.it/ztl/vald-aosta/aosta.html. Aanbevolen parkeer-

terreinen: La Consolata, Viale F. Chabod en Plouves, Piazzale Plouves.

Evenementen

Fiera di Sant'Orso - Op 30 en 31 jan. - www.fieradisantorso.it. Deze duizend jaar oude jaarmarkt is altijd een trefpunt voor honderden ambachtslieden en kunstenaars. Optredens van volksdansgroepen uit de Valle d'Aosta.

2

📍 Adresboekje

Uit eten

Doorsneeprijzen

Bistrot Centrale - Piazza Roncas, 9 - ☎ 0165 61 01 22 - € 33/36. Restaurant-vinotheek. Een mooi assortiment regionale wijnen. Proef ze bij streekgerechten als ravioli, *jambon de Bosses* en *fontina*.

Osteria da Nando - Via Sant'Anselmo, 99 - ☎ 0165 44 455 - www.osterianando.com - *gesl. di en wo-middag* - € 44/59. Dit adres staat bekend om zijn heerlijke fondue van *fontina*, maar ook andere traditionele gerechten, zoals polenta, ravioli en wild.

Casale - Loc. Condemine, 1 - St-Christophe (4 km noordooste-

lijk) - ☎ 0165 54 12 03 - *gesl. zo-avond en ma* - € 35/50 - 24 kamers. Een aanrader! Zeer goede traditionele gerechten, geserveerd in een gezellige, huiselijke omgeving.

Wat meer luxe

Vecchio Ristoro - Via Tourneuve, 4 - ☎ 0165 33 238 - www.ristorantevecchioristoro.it - *gesl. zo en ma-middag* - € 50/90. De chef, die al sinds 1988 een ster heeft, zal u verrassen met zijn innovatieve gerechten, geïnspireerd op de keuken van zijn geboortestreek, de Valtellina.

Verrès

Doorsneeprijzen

La Tour - Loc. La Tour, 5 - ☎ 0125 92 92 29 - www.latourverres.it - *gesl. wo* - ☎ - € 25/40. Dit restaurant aan de voet van het kas-

teel serveert heerlijke gerechten. Gemoedelijke sfeer, aangenaam terras.

Winkelen

L'Artisanà – Piazza Chanoux, 11 - ☎ 0165 21 03 27 - www.lartisana.vda.it. Mooie siervoorwerpen en stoffen, gemaakt door leden van het regionale instituut voor kunstnijverheid.

La Bottega degli Antichi Sapori – Via Porta Praetoria, 63 - ☎ 0165 23 96 66. In deze mooie kruidenierszaak loopt het water u in de mond. Groot assortiment streekproducten. In het bijbehorende restaurant en de wijnbar kunt u de specialiteiten van het huis proeven.

À la Page – Via Porta Pretoria, 14 - ☎ 0165 54 88 51 - www.alapage.vda.it - 9.30-13.00, 15.00-19.00 u - *gesl. zo*. Mooie boeken over de regio en comfortabele fauteuils om heerlijk met een kopje koffie te gaan zitten lezen.

Valgrisa – Via Mons. De Sales, 7 - ☎ 0165 26 39 82 - www.valgrisa.it - *gesl. zo en ma-ochtend*. Tijdloze kleding in de traditie van de Alpen, gemaakt van materialen als wol en hennep.

Pont-Saint-Martin

Salumificio Maison Bertolin – Loc. Champagnolaz, 10 - Arnad (10 km ten noordwesten van Pont-St-Martin) - ☎ 0125 966127 - www.bertolin.com. Proeverij en verkoop van streekproducten. Op weekdagen kunt u zien hoe ze worden gekruid en verder bereid (vanachter glas).

Sport en ontspanning

Wandelen, skiën, klimmen, rafting... Vraag inl. bij het toeristenbureau of kijk op www.lovevda.it/it/sport/ en bij **CAI - Club Alpino Italiano** – Corso Battaglione Aosta, 81 - Aosta - ☎ 0165 40 194 - www.cai.it.

Overnachten

Doorsneeprijzen

Hotel Cecchin – Via Ponte romano, 27 - ☎ 0165 45 262 - www.hotelcecchin.com - 10 kamers € 90/125 - *gesl. jan*. Klein hotel op een uitstekende locatie, vlak bij de Boog van Augustus maar buiten de ZTL. Functionele kamers, uitgebreid ontbijt.

Maison Bondaz – Via San Anselmo, 36 - ☎ 345 63 73 351 - www.maisonbondaz.it - 6 kamers € 125. Dit pension in het centrum van Aosta is nét iets anders dan anders. Veel sfeer, hartelijke ontvangst.

Pure verwennerij

Hotel Milleluci – Località Porossan Roppoz, 15 - ☎ 0165 235278 - www.hotelmilleluci.com - 📍 🚗 - 31 kamers € 220 🚰. Dit hotel combineert luxe met gezelligheid! Op vijf minuten van het centrum van Aosta. Vrij toegang tot het overdekte zwembad, de jacuzzi, sauna en hammam. Overvloedig en zeer smakelijk ontbijt.

Bard

Doorsneeprijzen

Hotel Cavour et des Officiers – Fort de Bard - ☎ 0125 83 38 86 - www.hotelcavour.fortedibard.it - 11 kamers € 110. Dit is uw kans om in het Forte di Bard te slapen! De verblijven van het garnizoen zijn met smaak verbouwd tot grote, zeer comfortabele hotelkamers.

Gressoney

Doorsneeprijzen

Gran Baita – Strada Castello Savoia, 26 - ☎ 0125 35 55 35 - www.granbaitagressoney.it - 📍 🚗 - 12 kamers € 80/140 🚰 - ✂. Een adres met veel karakter. U overnacht hier in een *baita* (chalet) uit de 18de eeuw, met uitzicht op de Monte Rosa.

Parco Nazionale del Gran Paradiso ★★

Dit nationale park is het gebied dat koning Victor Emanuel II in 1856 tot beschermd koninklijk jachtdomein heeft verklaard, met als doel de alpensteenbok voor uitsterven te behoeden. En dat is gelukt! In het park (70.000 ha) leven tegenwoordig allerlei soorten wilde dieren, waaronder een groot aantal alpensteenbokken. Ze zijn niet schuw en wanneer ze in het voorjaar uit de bergen naar de valleien afdalen, kunt u ze van dichtbij bekijken. Boven de toppen zweven steenarenden en lammergieren, die wel de schoonmakers van de Alpen worden genoemd, en 's avonds worden de uilen actief. Het park is ook een belangrijke habitat voor de regionale alpenflora, waaronder enkele zeer zeldzame soorten.

📍 Ligging

REGIOKAART (BLZ. 184).

Vanuit Aosta bereikt u het park via de Val di Cogne, Val di Rhêmes of Val di Valsavarenche. Vanuit Piemonte via Noasca en Locana.

🕒 Planning

Reken op twee dagen; drie als u ook gaat wandelen.

👤 Met het gezin

De marmottenwandeling van Bruil naar de Colle di Entrelor. De tentoonstellingen in de bezoekerscentra van het park (Cogne, Chanavey en Degioz).

📍 Praktisch blz. 195

📖 Adresboekje blz. 195

2

Bezichtigen

REGIOKAART (BLZ. 184)

★★ Val di Cogne

Het beroemdste en mooiste dal van het park, met de beste voorzieningen.

★ **Cogne** - 📍 *V. Bourgeois, 34* - ☎ *0165 74 040*. De 'hoofdstad' van het nationale park rijst op uit een lichte, groene vlakte, de Prato di Sant'Orso, aan de voet van de Gran Paradiso (4061 m). In de winter verandert het stadje in een mekka voor langlaufers en wordt de omgeving regelmatig aangewezen als locatie voor de wereldkampioenschappen. In de zomer biedt het bezoekerscentrum van het nationale park een multimediale expositie over de flora en fauna en een film over de nu gesloten magnetietmijn. *Villaggio Minatori - juni-sept.: dag. beh. wo 14.30-18.30 u (half juli-half aug. 10.00-13.00, 14.30-18.30 u) - € 3 (tot 6 jaar gratis)*. De **mijn van Costa del Pino** is open voor publiek (🚶 90 min. lopen naar de ingang van de mijn - mei-okt.: rondleiding 10.30, 14.00 u - € 20 - reserv. bij Cogne Turismo, naast het toeristenbureau: ☎ *0165 74 835* - www.cogneturismo.it).

Cogne heeft ook een klein kantklosmuseum, tegenover de **Chiesa di Sant'Orso** (met mooie barokke altaarstukken).

🚶 De **Lillaz-waterval** (4 km, 20 min.) is vanaf het parkeerterrein gemakkelijk te bereiken. Voor een langere wandeling (ca. 2.30 uur incl. terugtocht) loopt u eerst richting de waterval (*cascata*) en volgt dan de borden naar het **Lago di Loie**★. Bij dit bergmeer (2396 m) tussen groene hellingen wacht u een mooi doorkijkje naar het dal.

Vertaling	Henriëtte Gorthuis, Nicolet de Jong en Karin Snoep
Eindredactie	Theo Scholten
Opmaak	Asterisk*, Amsterdam
Omslagfoto	Rudy Balasko/Shutterstock.com
Oorspronkelijke titel	Guide Vert Italie du Nord
Oorspronkelijke uitgever	Michelin, Parijs
Uitgevers	Philippe Orain (Michelin, Parijs) Lieven Defour (Lannoo, Tielt)
Hoofredactie	Lucie Fontaine
Redactie	Jean-Moïse Braitberg, Eva Cantavenera, Luc Decoudin, Lucie Dejouhanet, Michel Fonovich, Philippe Longin, Sophie Lhéraud, Véronique Nègre, Marie Perchat, Claire Rideau, Frédéric Rideau, Delphine Storelli, Laurent Vaultier, Julie Wood, Erica Zane
Grafisch ontwerp	Christelle Le Déan, Sandro Borel, Justeciel
Omslagontwerp	Keppie & Keppie, Varsenare
Cartografie	Theodor Cpraga, Costina-Ionela Lungu
Met dank aan	Olivier Bost, Vittoria Donini (Bologna Welcome), Tatjana Familio (PromoTurismoFVG), Marion Capera, Cristian Catona, Hervé Dubois, Axelle Dubourgnon, Andra-Florentina Ostafi, Bogdan Gheorghiu, Pascal Grougon, Marie Simonet

© Michelin

© Cartografie: Michelin

© Nederlandse tekst: Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2023

Het redactieteam heeft de grootste zorg besteed aan de samenstelling en de controle van deze gids. Maar omdat de gegevens voortdurend gewijzigd worden, moet de praktische informatie (prijzen, adressen, bezoeken, telefoonnummers, bezienswaardigheden, internet-adressen) worden beschouwd als een aanwijzing. Het is dan ook best mogelijk dat bepaalde info bij het verschijnen van deze gids niet helemaal correct of volledig is. Wij kunnen daar niet verantwoordelijk voor worden gesteld.

Deze gids bestaat voor en door u; u bewijst ons dan ook een grote dienst door eventuele tekortkomingen of vergissingen te melden. Aarzel niet om ons uw opmerkingen en suggesties over de inhoud van deze gids mee te delen. Bij een eerstvolgende bijgewerkte editie zullen wij daar rekening mee houden.

Contactadres

De Groene Reisgids
Uitgeverij Lannoo
Kasteelstraat 97
B-8700 Tielt
degroenereisgids@lannoo.be

De Groene Reisgids
Uitgeverij Terra Lannoo
Postbus 23202
1100 DS Amsterdam Zuidoost
info@terralannoo.nl

www.lannoo.com

D/2023/45/374 - NUR 512

ISBN 978 94 014 8929 4

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.